

ZEMBİLFROŞ EFSANESİNDEKİ MOTİFLERİN HZ. YÛSUF KISSASIYLA MUKAYESESİ

Doç. Dr. Nurettin ÇİFTÇİ

İlahiyat Fakültesi- Hakkari Üniversitesi\ Türkiye

Özet

Zembîlfroş, Kürt halk kültüründe yer alan ve halk şarkılarına/stranlarına konu olan Mem û Zin, Xecê û Siyabent gibi hazin bir aşk hikâyesidir. Hikâyenin tarihi yaklaşık olarak bin yıl öncesine dayanan bugünkü Diyarbakır-Silvan ilçesinde geçen bir halk anlatısıdır. Zembîlfroş, asırlar boyunca sadece ses ve söz ustaları olan dengbêjlerin ve dervişlerin hafızalarında korunmuş ve halk arasında da hem sözlü bir anlatım hem de kaside tarzında dilden dile anlatılmış Kürt Edebiyatı klasiğidir. Bir halk anlatısı olan Zembîlfroş hikâyesi hikmetli ve öğüt dolu dersler içeren bir Kürt efsanesidir. Önceleri sadece sözlü olarak aktarılan Zembîlfroş daha sonra birden fazla kişi tarafından farklı anlatımlarla kaside tarzında yazılmıştır. Bunların başında Feqîyê Teyran ve Muradxanê Bazîdî tarafından yazılan versiyonları gelmektedir. Zembîlfroş, Kürtçe’de “sepet satıcısı” anlamına gelmektedir. Hikâyede güzellik, aşk, iffet, sabır ve sadakat gibi temalar işlenmektedir. Zembîlfroş, hikâyede yakışıklı bir genç olarak tasvir edilmektedir. Hikâyede onun güzelliği, çekiciliği Gülhatûn’un dikkatini çeker, onu zembil alma bahanesiyle saraya çağırır ve onunla yalnız kalınca ona aşkını ilan eder. Ailesine sadık iffetli bir delikanlı olan Zembîlfroş, onun teklifine olumsuz cevap verir. Bu tavrı Gülhatûn’un onunla çetin bir mücadele vermesine sebep olmuştur. Zembîlfroş hikâyesine benzer temalar içeren Hz. Yûsuf kıssası ise Kur’ân’ın ifadesiyle kıssaların en güzelidir (Yûsuf 12/3). Kardeşlerinin Yûsuf’a olan kıskançlıkları onun kuyuya atılmasına ve bir köle olarak satılmasına sebep olmuştur. Hz. Yûsuf, güzelliği ile dikkat çeken bir peygamberdir. Güzelliği, onu köle olarak satın alan Mısır azizinin karısı Züleyha’nın ona âşık olmasına sebep olmuştur. İffetli davranıp ayartmalarına olumsuz cevap veren Hz. Yûsuf, onu elde edemeyen Züleyha’nın iftirasına uğramış ve zindana atılmıştır. Yıllarca zindanda kaldıktan sonra suçsuzluğu ispatlanıp zindandan çıkmış ve Mısır’da maliyeden sorumlu üst düzey bir yönetici olmuştur. Bu çalışmada Zembîlfroş hikâyesinde geçen motifler Hz. Yûsuf kıssasıyla mukayese edilmektedir. Hikâyede geçen motifler, Hz. Yûsuf Kıssasındaki temel temalarla birtakım benzerlikler taşımaktadır. Bunlar güzellik, aşk, iffet, sadakat, Allah Korkusu gibi unsurlarla ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kur’ân, Efsane, Zembîlfroş, Motif, Kısas, Hz. Yûsuf.

Giriş

Zembîlfroş, Kürt halk kültüründe yer alan önemli bir hikâyedir. Zembîlfroş, Kürtçe’de “sepet satıcısı” anlamına gelmektedir. Bir Kürt efsanesi olan hikâye, dengbêjlerin, dervişlerin dilinden kasideler şeklinde söylenmiştir. Zembîlfroş efsanesi Hz. Yûsuf kıssasıyla birtakım benzerlikleri olan hikmetli bir halk anlatısıdır. Hikâye

önceleri halk arasında sözlü olarak anlatılırken olayın üzerinden yaklaşık dört-beş asır geçtikten sonra şairler tarafından şiir şeklinde yazılmıştır. Farklı şekillerde anlatılan efsanenin birden fazla kişi tarafından kaleme alındığı bilinmektedir. Zembîlfiroş hikâyesini şiir şeklinde yazarlar kronolojik olarak Melayê Bateyî (1417-1491), Feqiyê Teyran (1590-1660) ve Muradxanê Bazîdî'dir (1736-1778) (Samur, 2022, s. 81). Feqiyê Teyran ve Muradxanê Bazîdî'ye ait manzum versiyonları kendi şiirleri arasında bulunmaktadır. Melayê Bateyî'ye isnad edilen şiirlerin ise "Berhevoka Albert Sosin ve Destnivisa Qanadê Kurdo" olmak üzere iki varyantı bulunmaktadır. Ayrıca bu yazılı olanların dışında halk dilinde yüzyıllardır devam eden başka versiyonları da vardır. Bunlar stran şeklinde Tehsîn Taha, Ahmed Zebarî, Xerapetê Xaço, Mihemed Arif Cizrawî, Îsa Berwarî, Şivan Perwer, Îsmail Seyranoğlu, Dengbêj Hiznî ve benzeri dengbêjler tarafından seslendirilmiştir. Bu şair ve dengbêjlerin farklı aktarımları aynı efsanenin farklı versiyonlarının oluşmasına sebep olmuştur (Kızıl, 2021, s. 350).

Zembîlfiroş üzerinde yapılan birçok çalışma vardır. Bu çalışmalardan ikisi Yüksek Lisans tezidir. Bunlardan biri Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalında 2012 yılında Prof. Dr. Kadri Yıldırım danışmanlığında Aziz Samur'un hazırlamış olduğu "Zembîlfiroş ve Gülhatûn Destanı" isimli Yüksek Lisans tezidir. Bu tez Nûbihar yayınları tarafından *Destana Zembîlfiroş û Gülxatûn* adıyla kitap olarak basılmıştır. Bir diğeri de yine aynı Üniversitede 2017 yılında Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öztürk ve Prof. Dr. İmad Waisi Khalid danışmanlığında Jegr Najeb Abdulrazaq tarafından hazırlanan *Feqiyê Teyran'ın ve Muradxanê Bayezidî'nin Zembîlfiroş Destanlarında Edebi Sanatlar* isimli Yüksek Lisans tezidir. Aziz Samur çalışmasında son iki yüz yıl içinde dünyanın çeşitli yerlerinde Zembîlfiroş üzerine yapılmış onlarca çalışma zikretmektedir. Bunların bir kısmı müstakil olarak Zembîlfiroş adıyla yapılmıştır. Bir kısmı da Kürt folkloru ve Kürt destanları içinde yer almaktadır.

Bunların dışında yakın zamanda roman-hikâye veya derleme, akademik araştırma niteliğinde yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Roman-Hikâye tarzında yazılanlar, Gülistan Çoban'ın Kent Işıkları yayınlarında neşredilen *Zembîlfiroş*, Bedran Yoldaş'ın Kitapyurdu Doğrudan Yayınları tarafından basılan *Zembîlfiroş* ve Musab Aydın'ın Dava Adamı yayınları tarafından yayımlanan *Bizim Topraklarda Bir Yûsuf Hikâyesi Zembîlfiroş* eserleridir. Derleme araştırma eserlerin başında M. Xalid Sadî'nin hazırlayıp Nûbihar yayınları tarafından basılan *Feqiyê Teyran Jiyan, Berhem û Helbestên wî* adlı eseri gelmektedir. Eserde Feqiyê Teyran'ın Zembîlforş üzerinde yazdığı 60 beyitlik bir kaside bulunmaktadır. Bunların dışında Necatê Zivingî'nin *Analîz û Lêkolînek Li Ser Hikayeta Zembîlfiroş* 2012 yılında Banga Heq yayınlarından çıkan bir kitabı, Ramazan Alan'ın War dergisinin 1997 yılı 2. sayısında "*Yûsuf Buda û Zembîlfiroş*" isimli bir makalesi ve Hayrettin Kızıl'ın 2021 tarihinde Sonçağ Yayınları tarafından yayımlanan *Sultanlar Şehri Silvan Eğitim - Kültür - Medeniyet* kitabında "Zembîlfiroş ile Budda'nın Karşılaştırması (Zembîlfiroş Anlatısı İle Buda Hakkında Anlatılan Bir Mitos'ta Benzerlikler)" isimli bir kitap bölümü vardır.

Hikâye bazı farklılıklarına rağmen genel olarak birbirine benzer temalar içermektedir. Zembîlfiroş efsanesi çok dikkat çekici bir hikâye olup Kürt coğrafyasının her bölgesinde anlatılmış ve birden fazla versiyonu oluşmuştur. Hikâyede güzellik, aşk, iffet, sabır ve sadakat gibi temalar işlenmektedir. Zembîlfiroş, hikâyede yakışıklı bir genç

olarak tasvir edilmektedir. Onun güzelliği, çekiciliği Gülhatûn'un dikkatini çekmiş, onu sepet alma bahanesiyle saraya çağırıp onunla yalnız kalınca ona aşkını ilan etmiştir. Ailesine sadık iffetli bir delikanlı olan Zembîlfiroş, Gülhatûn'un teklifine olumsuz cevap vermiştir. Onun, Gülhatûn'un arzu ve isteklerine karşı olumsuz tavrı Gülhatûn'un onunla çetin bir mücadele vermesine sebep olmuştur. Zembîlfiroş hikâyesine benzer temalar içeren Hz. Yûsuf kıssası ise Kur'ân'ın ifadesiyle kıssaların en güzeldir. Kardeşlerinin Yûsuf'a olan kıskançlıkları onun kuyuya atılmasına ve bir köle olarak satılmasına sebep olmuştur. Hz. Yûsuf, güzelliği ile dikkat çeken bir peygamberdir. Güzelliği, onu köle olarak satın alan Mısır azizinin karısı Züleyha'nın ona âşık olmasına sebep olmuştur. İffetle ayartmalara olumsuz cevap veren Hz. Yûsuf, onu elde edemeyen Züleyha'nın iftirasına uğramış ve zindana atılmıştır. Yıllarca zindanda kaldıktan sonra suçsuzluğu ispatlanıp zindandan çıkmış ve Mısır'da maliyeden sorumlu üst düzey bir yönetici olmuştur. Bu çalışmada Zembîlfiroş hikâyesinde geçen motifler Hz. Yûsuf kıssasıyla mukayese edilmektedir. Hikâyede geçen motifler, Hz. Yûsuf Kıssasındaki temel temalarla birtakım benzerlikler taşımaktadır. Hatta hikâyenin sözlü ve yazılı anlatımında Hz. Yûsuf kıssasından ilham alınarak kurgulandığı söylenebilir (Alan, 1997, s. 155; Selîmiyê Hîzanî, 2013, s. 35). İki hikâye arasında benzerlik güzellik, aşk, iffet, sadakat, dua ve Allah korkusu gibi unsurlarla ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Zembîlfiroş hikâyesinin farklı versiyonlar arasında karşılaştırma yapılmayacaktır. Konu sadece Zembîlfiroş efsanesinin Hz. Yûsuf kıssasıyla mukayesesidir. Bu sebeple Zembîlfiroş efsanesinin detaylarına girmeden sadece hikâyenin Yûsuf kıssası ile benzerlikleri üzerinde durulacaktır.

1. Farklı Versiyonlarıyla Zembîlfiroş Hikâyesi

Zembîlfiroş hikâyesi Miladi 10-11. yüzyıllarda Mervanî Kürtlerinin hüküm sürdüğü Meyafarqin yani Diyarbakır-Silvan ilçesinde meydana gelmiştir. Zembîlfiroş'un aslen nereli olduğu konusu ihtilafıdır. Bir iddiaya göre o, Diyarbakır Mirlerinden Mir Hasen Paşan'ın oğlu olup ismi Said'dir (Samur, 2022, s. 63). Başka bir iddiaya göre ise o, Colemerg Miri'nin oğlu olup ismi Muhyeddin'dir (Kızıl, 2021, s. 351). Onun birçok yöre tarafından sahiplenildiği görülmektedir. Onun Hakkari bölgesinden olduğunu ileri sürenlerin kanıtı mezarının o zamanlar Hakkari Mirliği sınırları içinde yer alan Batifa nahiyesinde yer almasıdır. Zira Zaxo ile Duhok yolu üzerinde Batifa'ya bağlı Sirgut köyünde bulunan mezarlığın demir parmaklıklarının üzerinde bulunan kitabede "Mezargaha Zembîlfiroş" ibaresi yer almaktadır (Aydın, 2024, s. 9). Hangisinin doğru olduğunu tespit etmek çalışmamızın konusu değildir. Ancak her iki iddiaya göre de onun bir hanedan ailesinden geldiği ve bir Mir oğlu olduğu sabittir. Bu durumu üzerinde yazılan şiirlerde açıkça görülmektedir (Samur, 2022, s. 105,107).

Hikâyeye göre Zembîlfiroş Mir'in tek oğludur. Mîr onu el üstünde tutmuş ve çok nazlı bir şekilde yetiştirmeye çalışmıştır. Boylu poslu bir genç olan bu oğlan güzellikte de dillerde destanmış. Ayrıca dünyevi hiçbir sıkıntı çekmediği gibi ölümün ne olduğunu bilmiyormuş. Belli bir yaşa gelince babasının veziriyle sık sık ava çıkarlarmış. Bir gün vezir ile kırdı dolaşırken bir insan kafatasını görmüş. Vezire bunun ne olduğunu sormuş, vezir de bunun ölmüş bir insan kafası olduğunu söylemiş. O da: "ölüm nedir?" diye sormuş. Vezir de ölümün her insanın hatta her mahlûkatın sonu olduğunu, atalarının da öldüğünü ve kendilerinin de öleceğini söylemiştir. Eve varıncaya kadar

Vezir ona hayata ve ölüme, dünya ve ahirete dair bilgiler vermiştir. Vezir ona eve varana kadar hayat ve ölümün anlamı, dünya hayatının geçiciliği, ahiretteki sonsuz yaşam, haşır ve mizan, hesap ve kitap, cennet ve cehennem, helal ve haram rızık, hayır ve günah hakkında bilgiler vermiştir (Barnas, 2013, s. 200–201; Kızıl, 2021, s. 351). Bundan çok etkilenip derin düşüncelere ve hayallere dalan bu delikanlı bir arayış içine girmiştir. Sonunda hakikati bulmuş ve kalbinde Allah sevgisi yeşermiştir. İçinde bulunduğu debdebeli hayatı bırakıp tahtı tacı terk etmiş ve Allah’a yönelerek ona kulluk etmeye başlamıştır (Samur, 2022, s. 135; Yavuz, 2013, s. 286).

Diğer bir varyantta ise Zembîlfiroş bir rüya görmüş, gördüğü rüyanın etkisinde kalıp bir arayış içerisine girmiştir Bir gün dışarıda dolaşırken ölmüş birinin kabre konulmak üzere omuzlar üzerinde taşındığına şahit olmuş, onu takip ettiğinde kabre konulduğunu görünce bundan çok etkilenmiştir. Derin tefekkürler sonucunda dünyanın fani olduğunu ve bir gün ölüp bu fani dünyadan ayrılacağını anlamıştır. Bunun üzerine tahtı tacı terk ederek bir derviş gibi yaşamaya, sepet yapıp sokaklarda dolaşarak onları satmaya ve kendi el emeği ile helal rızık temin etmeye başlamıştır (Zivingî, 2012, s. 36–60; Samur, 2022, s. 223–244; Kızıl, 2021, s. 351).

Bir gün sokaklarda dolaşırken Gülhatûn onu görür ve ona âşık olur. Gülhatûn Silvan Mirî’nin karisidir. O kendisini tutamaz ve hizmetçilerini göndererek onu sepet alma bahanesiyle köşküne getirir. Onun maksadı sepet almak değil yüreğindeki aşk ateşini söndürmektir. Zembîlfiroş köşke gelince Gülhatûn ona niyetini açıklar ve âşık olduğunu söyler. Zembîlfiroş ise onun Mir’in karisı olduğunu, kendisinin evli barklı olup sadece çocuklarının geçimi düşündüğünü ve başkasının namusunda gözü olamadığını söyler. Gülhatûn ise isteğini kabul etmesi için ona tüm servetini ve güzelliğini sunmayı teklif eder ve baskı yapar. Ancak tüm ısrarlarına rağmen Zembîlfiroş onun teklifini kabul etmez. Gülhatûn çaresiz kalır, onu kaybetmemek için köşkte hapseder. Zembîlfiroş günlerce orada hapis kalır. Bakar ki onun elinden kurtulmak zordur elini yüzünü yıkamak için ondan izin ister. Gülhatûn ise ona güvenmez ve kaçmaması için ayağına bir ip bağlayıp ipin ucunu elinde tutar. Zembîlfiroş abdest almak için su ibriğini alır ve kalenin en yüksek burçlarından birine çıkar. Etrafa bakar, burç çok yüksektir, etrafta da Mir’in askerleri ve nöbetçiler var. Ayağındaki ipi çözüp su ibriğine bağlar ve kalenin yüksek burcundan atlar. Hala Silvan’da bulunan bu kale Zembîlfiroş kalesi olarak bilinmektedir. Atladığı yer çok yüksek olduğu halde ne hikmetse o, burnu bile kanamadan kurtulur ve evine koşar. Bazı anlatımlara göre atlarken Allah’a yalvarır. Cebrail onun imdadına yetişir ve onu sapasağlam yere indirir. Üzerinden belli bir zaman geçince Gülhatûn onu merak eder, gidip bakınca ipi ibriğe bağlayıp kaçtığını görür. Gülhatûn onu elinden kaçırdı diye çok üzülür. Keyfi kaçır ve artık kale onun için bir zindan olur. Sonra tebdili kıyafet ile dışarı çıkıp Silvan sokaklarında onu aramaya koyulur. Onun evini araştırır ve sonunda evini bulur. Kılık değiştirip tanınmayacak bir halde Zembîlfiroş’un evine gider. Eşinin elbiselerini giyip bir gece Zembîlfiroş’un yatağına girmek için eşine altın, gümüş gibi mücevherler vererek onu kandırır. Gece eşinin elbiselerini giyip Zembîlfiroş’un yatağına girer ve onun gelmesini bekler. Gecenin geç vaktinde Zembîlfiroş yorgun bir şekilde evine gelir ve yatağına girer. Ortam karanlık olduğu için Zembîlfiroş durumdan habersizdir. Yatağına girdiğinde Gülhatûn ona döner o sırada ayaklarından halhal sesi gelir. Zembîlfiroş bunun farkına varınca bir anormallik olduğunu anlar çünkü eşinin

halhalleri yoktu. Böylece yatağındakinin eşi olmadığını anlar, bu duruma şaşırır ve onun Gülhatûn olduğunu anlayınca irkilerek yerinden kalkıp dışarı fırlar ve dağa kaçar. Gülhatûn da peşinden onu aramaya başlar. Zembîlfiroş bakar ki Gülhatûn’dan kaçmak mümkün değildir. Ondan kurtulmanın tek çaresi ölüm olduğunu düşünür ve dizlerinin üzerine çöküp bu azaptan kurtulmak için Allah’tan canını almasını ister. Allah da onun canını alır. Onu gören Gülhatûn da dayanamayıp orada can verir (Samur, 2022, s. 134–139).

2. Hz. Yûsuf Kıssası

Hiz. Yûsuf Kıssası Kur’ân-ı Kerim’de Yûsuf suresinde tek parça halinde geçmekte olup Kur’ân onu (احسن القصص) “*Kıssaların en güzeli*” (Yûsuf 12/4) olarak tanıtmaktadır. Kur’ân kıssalarının her biri yaşanmış birer hakikattir. Yûsuf kıssası da böyledir. Kur’ân uslubu gereği genellikle kıssaları farklı yerlerde bölümler halinde ele alırken sadece Yûsuf Kıssasını tek parça ve sadece bir yerde anlatmaktadır. Kur’ân, kıssaları anlatırken hikâye anlatır gibi anlatmaz. Daha çok ibret amaçlı ve sadece kıssasının geçtiği surenin bağlamına göre kısa veciz ifadelerle anlatır. Yûsuf kıssasında da durum aynıdır (Çiftçi, 2023, s. 19). Kur’ân, kıssaları bu şekilde anlattığı halde insanlar bunları uzun uzun hikâyeler olarak anlamaktadırlar. Hikâyeciler Yûsuf kıssasını anlatırken Kur’ân’da geçmeyen birçok detaya girmektedirler. Bunlardan biri Selimê Hizanî’nin manzum olarak kaleme aldığı “Yûsuf û Züleyxa” adlı eseridir. İki bin üç yüz yirmi beş beyitten oluşan eser Ayhan Tek (Geverî) tarafından hazırlanıp kritik edilmiş ve 2013 yılında Nûbihar yayınları tarafından basılmıştır.

Özetle Hiz. Yûsuf kıssasını hatırlatmakta fayda vardır. Kur’ân’ın anlatımıyla Hiz. Yûsuf daha küçük yaşlarda iken rüyasında on bir gezegenin, güneşin ve ayın önünde secde ettiklerini görmüş ve rüyasını babasına anlatmıştı. Babası onda bir farklılık olduğunu sezip rüyasını kimseye anlatmamasını söylemişti. Bu durum babasının ona daha fazla ilgi göstermesine ve onu diğer kardeşlerinden daha fazla sevmesine neden olmuştu. Bunu gören kardeşleri onu kıskanıp babalarının sevgisinin kendilerine yönelmesi için onu ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Bunun için önce onu babasından uzaklaştırmaya sonra da öldürmeye kalkışmışlardı. Ancak içlerinden birinin karşı çıkmasıyla onu öldürmekten vazgeçip bir su kuyusuna attılar. Gömleğini yalandan bir kana bulandırıp babalarına götürdüler ve onun kurt tarafından yenildiğini söylediler. Kuyunun yanından geçen bir kervan su almak için kovalarını koyuya sarkıtınca onu gördüler ve kuyudan çıkartıp Mısır’a götürdüler. Orada da onu bir köle olarak sattılar. Hiz. Yûsuf’u satın alan Mısır azizi onu karısına hediye etti. Mısır azizinin evinde büyüüp olgunlaşınca evin hanımı Züleyha ona ilgi duymaya başladı ve âşık oldu. Çünkü o çok yakışıklı biriydi. Züleyha onu elde etmek için ona tuzak kurup onunla yalnız kalmaya çalışmış kocasına ihanet ederek ondan murat almak istedi. Ancak Hiz. Yûsuf Allah’tan korktuğunu dile getirerek oradan uzaklaşmaya çalıştı. O kaçarken arkasından kadın da onu yakalamaya çalışmış ve arkasından gömleğini çekip yırtmıştı. İkişi koşarken kapıda Mısır aziziyle karşılaştılar. Mısır azizi ne olduğunu öğrenmeye çalışırken karısı Yûsuf’un kendisine saldırdığını ileri sürerek onun cezalandırılmasını istedi. Yûsuf suçsuz olduğunu ileri sürse de bunu kanıtlayacak bir delili yoktu. Orada bulunan kadının yakınlarından biri “eğer Yûsuf’un gömleği önden yırtılmışsa Yûsuf suçlu kadın doğru söylüyor, yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa Yûsuf suçsuz kadın yalan söylüyor” demişti. Mısır azizi

Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce bunun karısının planı olduğunu anlamış ve ona tevbe etmesini, Yûsuf'a da bundan kimseye söz etmemesini istemişti. Ancak haber kısa sürede şehirde yayıldı. Mısır kadınları Züleyha'nın kölesinden murat almaya çalıştığını dillendirdiler. Züleyha bunu duyunca Mısır kadınlarını evine çağırıp önlerine meyveleri koyup Yûsuf'u huzurlarına çağırdı. Hz. Yûsuf oraya gelince kadınlar onun güzelliğinden etkilenecek ellerindeki meyve bıçaklarıyla ellerini parmaklarını kesmeye başladılar. Onlar *"Haşa bu bir beşer değil bir melektir"* dediler. Züleyha kadınlara siz de görüyorsunuz onun nasıl biri olduğunu eğer o benim arzularıma uymazsa onu zindana atacağım dedi. Hz. Yûsuf da *"zindan bana onların beni çağırdıkları şeyden daha sevimlidir"* diyerek zindana girmeyi günah işlemeye tercih etti. Yûsuf'la beraber iki kişi daha zindana girmişti. Onlar bir gün rüya görmüş ve rüyalarını Hz. Yûsuf'a anlatmışlardı. Hz. Yûsuf da onların rüyasını yorumlamış ve sonuç aynen onun yorumladığı gibi olmuştu. Rüyaların teviline göre o iki kişiden biri idam edildi, diğeri de kurtulup eski işine geri döndü. Zindandan kurtulan arkadaşı Mısır Melik'inin hizmetinde çalışan biriydi. Hz. Yûsuf ona efendisine kendisinin suçsuz olarak zindana atıldığından bahsetmesini istemişti ancak o bunu unuttu ve Yûsuf uzun bir müddet daha zindanda kaldı. Birgün Mısır Meliki bir rüya gördü. Rüya tabircileri onun rüyasını yorumlamaktan aciz kalmışlardı. O sırada adamın aklına Hz. Yûsuf geldi ve efendisine rüyasını yorumlayacak birisini tanıdığını söyledi. Melik rüyasında yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini, yedi yeşil başak ve kuru başak gördüğünü söylemişti. Hz. Yûsuf'a Melik'in gördüğü bu rüyalar anlatılınca o bu rüyaların Mısır'da yedi yıl bolluğun ardından yedi kıtlık olacağına işaret ettiğini söyledi. Melik onun zindan çıkarılıp saraya getirilmesini isteyince o elçiye önce *"Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor"* dedi. Melik kadınlara Yûsuf'tan ne istediklerini sorunca onlar suçlarını itiraf edip Yûsuf'un suçsuz olduğunu söylediler. Züleyha da suçunu kabul edip Yûsuf'a haksızlık ettiğini itiraf etti.

Rüyanın te'vili ile Hz. Yûsuf Mısır'da beklenen kıtlığa çare olarak yedi yıllık bolluk dönemindeki ekinlerin bir kısmının kıtlık dönemi için saklanması istemiş ve bu iş için Mısır Meliki'nden görev talep etti. Onun bu isteğini kabul eden Melik ona yetki vermiş o da Mısır'ı bu kıtlıktan korumuş oldu. Yıllar sonra kardeşleri Mısır'a kervanlarla buğday almaya geldiler ve Yûsuf'la karşılaştılar. Hz. Yûsuf onlara buğday verirken bir sonraki sefer baba bir kardeşlerini de getirmelerini getirmezlerse onlara bir daha buğday vermeyeceğini söyledi. Ayrıca o kardeşlerine buğday verince paralarını da yüklerinin içine koyup iade etti. Onlar babalarına bunu anlatınca önce o, Yûsuf'un başına gelenlerden dolayı tereddüt ederek kardeşini onlarla göndermek istemedi. Sonra kardeşleri onu koruyacaklarına dair söz vermiş ve paralarının da iade edildiğini görünce babaları bu işte bir gariplik olduğunu sezip kardeşini beraberlerinde götürmeye razı oldu. Ancak babaların onlara Mısır'a gidince şehre farklı kapılardan girmelerini istedi. Onlar da o şekilde şehre girdiler. Hepsi Hz. Yûsuf'un yanına varınca o önce baba bir kardeşine kendisini tanıttı. Sonra onların yüklerini hazırlayınca kardeşini yanında alıkoymak için onun yüküne su kabını koydu. Kervan yola çıkınca bir tellal Melik'in su kabının çalındığını söyledi. Yükleri ararken onu Yûsuf'un kardeşinin yükünün içinde buldular. Kardeşleri de daha önce kardeşi Yûsuf'un da hırsızlık yaptığını söyleyerek onu suçladılar. Yûsuf da kaybolan su kabı kimin yükünde bulunmuşsa onun alıkonulmasını istemişti. Böylece kardeşini yanına alacaktı. Kardeşleri onun babasının çok yaşlı biri

olduğunu onun yerine onlardan birisinin alıkonulmasını istedilerse de Hz. Yûsuf bunu kabul etmemişti. Kardeşlerinden büyük “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım” diyerek kardeşlerinden babalarına gidip oğlunun hırsızlık yaptığını söylemelerini istedi. Haber babalarına ulaşınca üzüntüsünden gözlerine ak düştü ve gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın bulun dedi. Onlar Yûsuf’un huzuruna girince o, onlara Yûsuf’a ve kardeşine neler yaptığını biliyor musunuz diye sordu. Onlar da o zaman farkına vardılar ve yoksa sen Yûsuf musun dediler. Yûsuf da evet ben Yûsuf’un bu da kardeşimdir, Allah bize lütfetti, o sabredenlerin ecrini zayi etmez dedi. Kardeşleri hatalarının farkına varıp onun kendilerine üstün kılındığını söylediler. Sonra gömleğini babasının gözlerine sürmeleri için gönderdi. Babasının gözleri açıldı sonra ailesi ile Mısır’a geldi. Annesi babası ve kardeşleri Hz. Yûsuf’un huzuruna gelince hep beraber onun önünde saygıyla eğildiler Böylece çocukken gördüğü rüyası gerçekleşmiş oldu.

3. Zembîlfiroş Hikâyesi ile Hz. Yûsuf Kıssasındaki Benzer Temalar

Zembîlfiroş hikâyesi tema ve motif olarak Kürt halk kültürünün zengin efsanelerinden biridir. Hikâyede çeşitli motiflerin var olduğu görülmektedir. Zembîlfiroş hikâyesi olayın geçtiği bölgenin kültürü etkisinde kalmıştır. Hikâyenin semavî dinlerin beşiği konumundaki Mezopotamya bölgesinde vuku bulması dini motiflerin etkisinde kalmasına sebep olmuştur. Özellikle hikâyede İslam kültürünün çok etkili olduğu görülmektedir. Hikâyede, Zembîlfiroş’un tahtı tacı terk etmesi, dünyevî meşgaleleri bir kenara bırakıp zühd hayatı yaşamaya İbrahim b. Ethem’e ve Buda’ya benzemektedir. Hem İbrahim b. Ethem hem de Buda saraylarda büyümüş prenslerdir. Buda kralın tek oğludur. Babası, onu yerine geçecek bir veliaht olarak dünyadaki tüm sorunlardan uzak tutup, sokaklarda yaşlılığı, hastalığı ve ölümü görmemesi için dışarı çıkmasına müsaade etmemiştir. Zembîlfiroş ayrıca Gülhatûn ile karşılaşması ve onunla olan imtihan ile Hz. Yûsuf’a benzemektedir. Hikâyenin Hz. Yûsuf kıssasına benzerliği onu manzum bir eser olarak yazarların da mısralarında görülmektedir. Zembîlfiroş birçok mısradan Yûsuf’a benzetilmektedir.

a. Hikâye Kahramanlarının Konumları

Her iki hikâyede erkekler aslen nesep olarak asil insanlar olduğu halde sonradan köle veya sıradan birer insan rolündedirler. Farklı varyantları olduğu halde Zembîlfiroş’un tüm versiyonlarında ortak olan şey onun bir mir oğlu yani şehzade olduğu ve başından geçen bir olay sayesinde yetiştiği ortamdan haz alamayan ve yöneticilerin halk üzerindeki saltanatını sorgulayan biri olmuştur. Saltanatın halk üzerindeki zulmünü ve zorbalığını içine sindiremeyen Zembîlfiroş tacı ve tahtı terk etmiştir. Bu haliyle Buda’ya veya İbrahim b. Ethem’e benzetilmiştir. Zembîlfiroş bolluk içinde iken bulunduğu mevkiyi terk ederek sepet yapmaya başlamıştır. Yaptığı sepetleri pazarda satarak onunla geçimini sağlamaya çalışmıştır. Kişinin el emeğiyle geçimini sağlaması, helal rızıkla beslenmesi erdemli kişiliğin göstergesi, peygamberlerin sünnetidir. Zira bütün peygamberler birer meslek sahibidirler ve rızıklarını ellerinin emeğiyle temin etmişlerdir.

Hz. Yûsuf bir peygamber ailesinden soylu bir insandır. Kur’ân’ın ifadesiyle İbrahim ailesi âlemlere üstün kılınmış bir ailedir. Hz. Yûsuf da bu üstün ailenin bir

ferdidir. Ancak o bir köle olarak pazarda Mısır azizine satılmış ve çocukluğunu ve gençliğini onun evinde bir hizmetçi olarak geçirmiştir. Zembîlfiroş da soylu bir ailenin çocuğu olup şehzade iken içinde bulunduğu konumu terk ederek bir sepet yapıcısı ve seyyar satıcı olarak hayatına devam etmiştir.

Her iki hikâyede kadın karakterler elit tabakadan hanımlardır. Hz. Yûsuf kıssasında Züleyha nesep olarak soylu bir aileden olup Mısır azizinin karısıdır. Zembîlfiroş hikâyesinde de Gülhatûn aynı şekilde Silvan Miri'nin karısıdır.

b. Rüya

Her iki hikâyede de Rüya önemli bir olgudur. Zembîlfiroş bir gün bir rüya görmüştür.

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Şevêkî şeva îne bû</i>	Bir gece Cuma gecesiydi
<i>Xewnek e'caê b dîtîbû</i>	Açayip bir rüya görmüştü
<i>Li nav xew da girîbû</i>	Rüyasında ağlamıştı
<i>Dil û hinav lê hate coş</i>	Yüreği ve ruhu heyecanlanmıştı
<i>Jina wî lê kir pirsîyar</i>	Karısı ona sormuştu
<i>Bo çi digirî tu ey nazdar</i>	Ey sevgilim niçin ağlarsın
<i>Ji ber ev tirs û hawar</i>	Bu korku ve feryadın nedendir
<i>Ji ber çi rabûyî mende hoş</i>	Sen neden uyandın
<i>Şehzade dibêjit nazenin</i>	Şehzade der ki ey nazlı yar
<i>Min dî xewnek xweş û şîrîn</i>	Ben çok tatlı bir rüya gördüm
<i>Qesr û qusur hemî zêrîn</i>	Köşk ve saraylar hep altındı
<i>Tu li nav da horî perdopoş</i>	Sen bir huri olarak içindeydin
<i>Li naw hatim bême qesra</i>	Sarayın içinden geçip geldim
<i>Ez û tu pêk ve bikeyn seyran</i>	Sen ve ben birlikte bir tura çıkalım
<i>Li min horî bû dergevan</i>	Huri benim kapıcım oldu
<i>Lew ez hişyar bûm mende hoş</i>	Ben uyanınca çıldırmışım

(Samur, 2022, s. 224).

Gördüğü rüyadan sonra çıkıp dolaşırken ölmüş birinin kabre konulmak üzere omuzlar üzerinde taşındığını görmüştü. Onu takip edip kabre konulduğunu görünce ölüm aklına gelmiş ve bunun üzerine üzerine tahtı tacı terk edip bir derviş gibi yaşamaya başlamıştır.

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Go derkeve tu neye pêş</i>	Dedi sen çık görünme
<i>Here li dine bibe derwêş</i>	Git dünyada ol derviş
<i>Nehêle qet roj û nivêj</i>	Asla orucunu ve namazını bırakma
<i>Bibe feqîrek xirqepoş</i>	Eğlenceli fakir bir adam ol

(Samur, 2022, s. 224).

Yûsuf (as) rüyasında on bir gezegen, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görmüştü. Bunu babasına anlatınca babası rüyanı kardeşlerine anlatma diye tembih etmişti. Babası Yakup (as.) rüyasının ne anlama geldiğini biliyordu. Kardeşleri ona bir zarar verir diye onu kimseye anlatmamasını istemişti. Yıllar sonra Kendisi Mısır'da

yönetici olduğunda Anne Babasının ve on bir kardeşinin huzurunda saygıyla eğildiklerini görünce rüyasının gerçekleştiğini görmüştü. Ayrıca o zindandayken Mısır Kralı bir rüya görmüş, rüya tabircilerini çağırıyor ama kimse onu tatmin edecek bir cevap verememişti. O sırada daha önce Yûsuf'la zindanda olan zindan arkadaşı bu rüyayı tabir edecek birini tanıdığı ve zindanda olduğunu söylemişti. Çünkü bu adam Yûsuf'la beraber zindana giren iki kişiden biridir. O iki kişi rüya görmüşler Hz. Yûsuf da ikisinin rüyasını yorumlamış ve olaylar onun rüyaları yorumladığı gibi olmuştur. Hz. Yûsuf birinin idam edileceğini diğerinin kurtulup efendilerine hizmet edeceğini söylemişti. Kral rüyasında gördüklerini Yûsuf'a anlatınca o da ona rüyasını yorumlamıştı.

Her iki hikâyede de hikâyenin başlangıcı bir rüya ile başlamaktadır. Zembîlfiroş gördüğü rüya üzerine tacı tahtı terk edip bir derviş gibi yaşamaya çalışmıştır. Hz. Yûsuf kıssası da bir rüya ile başlamış ve kıssanın sonunda rüyası gerçekleşmiştir. Hz. Yûsuf geleceğini gösteren bir rüya görmüştü. Rüyasında on bir gezegen, güneş ve ay önünde secde etmişlerdi. Babası rüyasını kimseye anlatmamasını söylemişti. Kıssanın sonunda rüyası gerçekleşmiş, on bir kardeşi, anne ve babası önünde saygıyla eğilmişlerdir. Ayrıca Allah Hz. Yûsuf'a rüyaların doğru yorumunu da öğretmiştir. Onunla zindana giren iki kişinin ve Mısır kralının da rüyalarını yorumlamıştır. Bu rüyaların tümü Hz. Yûsuf'un yorumladığı gibi gerçekleşmiştir. En önemlisi doğru yorumlamış bir rüyanın yorumu sayesinde ülkeyi kıtlıktan korumuştur (Yûsuf12/4,5, 36, 39-43, 46-49). Onun rüya yorumları herhangi bir rüya tabircisinin ihtimalli yorumlarına benzememektedir. Çünkü ona rüyaların tevilini Yüce Allah göstermiştir.

c. Güzellik

Zembîlfiroş efsanesinde öne çıkan önemli motiflerden biri hüsn yani güzelliştir. Güzellik zevk ve coşku veren; beğeni, hoşnutluk, takdir ve hayranlık uyandıran iyi etki bırakan duygu olup hüsn, cemal ve behçet şeklinde ifade edilmektedir. İnsanda güzellik iki şekilde tezahür eder. Bunlar fiziki güzellik diğeri ise ahlaki güzelliştir. Fiziki güzellik insan azalarının estetik, pürüzsüz ve düzgün olmasıdır. Erkeklerde güzellik yakışıklılıkla ifade edilir. Kadında ise güzellik olarak ifade edilir. İnsanlara süslü gösterilen asıl cazibe merkezinin kadın olduğu Kur'ân'da şu şekilde ifade edilmektedir. (رَبِّنَا لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ) “Kadınlara,.....yönelik dünyevi zevkler insanlara cazip gösterilmiştir” (Âl-i İmrân 3/14). Ayette görüldüğü gibi cazibe merkezi kadındır. Ancak Zembîlfiroş'ta da Yûsuf kıssasında da güzelliği ile ön plana çıkan ve cazibe merkezi olan erkektir.

Her iki hikâyenin kadın şahsiyetleri de birçok konuda birbirlerine benzedikleri gibi güzellik konusunda da birbirlerine benzemektedir. Her ne kadar Kur'ân Yûsuf kıssasını anlatırken Züleyha'nın güzelliğinden bahsetmiyorsa da kıssa üzerinde yapılan yorumlarda ve kıssanın halk dilindeki anlatımında onun güzel bir kadın olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde Gülhatûn'un da güzel bir kadın olduğu söylenmektedir.

Zembîlfiroş çok yakışıklı biri olup fiziki güzelliği dillere destandır. Ama ondaki asıl meziyet, fiziki yapısı, boylu poslu, güzel yüzlü olmasından öteye güzel bir ahlaka sahip olmasıdır. O tertemiz bir kalbe, saf bir akla ve mükemmel bir şahsiyete sahip biridir. Hikâyeye göre güzelliği ile bilinen Zembîlfiroş sokak sokak dolaşarak sepet satmaya çalışmaktadır. Onu sarayın penceresinden gören Gülhatûn onun güzelliği

karşısında büyülenmiş ve ona âşık olmuştur. Gülhatûn sepet alma bahanesiyle Zembîlfiroş'u saraya çağırmiş ve onunla yalnız kalınca ona olan aşkını ilan etmiştir. Zembîlfiroş ise hem ailesine hem de Mir'e ihanet etmek istememiş ve Gülhatûn'un isteğini reddetmiştir.

Yûsuf Kıssasında Yûsuf'un çok güzel bir kişi olduğu anlatılmaktadır. Nitekim onun güzelliği Züleyha'nın ona âşık olmasının temel etkenidir. Nitekim Mısırlı kadınlar da onun güzelliği karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir. Kıssada Hz. Yûsuf onların önüne meyveleri koymak için gelince onun güzelliği karşısında kendilerinden geçerek büyülenmiş ve “*haşa bu bir insan değil bir melektir*” diyerek meyve bıçaklarıyla ellerini parmaklarını kesmişlerdir (Yûsuf 12/31). Râzî bu ayetin tefsirinde Yûsuf'un fazileti ve güzelliğiyle diğer insanlardan üstünlüğü on dördündeki dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibiydi demektedir (Râzî, 2012, s. 9/326).

Şu mısralarda ifade edildiği gibi Zembîlfiroş'un güzelliği Yûsuf'un (a.s.) güzelliğine benzetilmiştir:

Zembîlfiroş lawek reval bû

Bi kulfet û ehli 'eyal bû

Husneka Yûsuf li bal bû

Heqq e rezzaqê qısmetê (Sadî'nî and Feqiyê Teyran, 2009, s. 399).

Zembîlfiroş delikanlı bir oğlan, evli barklı çoluk çocuk sahibidir. O, çok yakışıklı birisidir. Hatta onda Yûsuf'un güzelliğinden bir güzellik vardır denilmektedir. Başka bir ifadeyle Zembîlfiroş güzellikte Kürtlerin Yûsuf'udur (Alan, 1997, s. 155; Hîzanî, 2013, s. 35; Samur, 2022, s. 149). Aynı zamanda o manevi olarak da Yûsuf gibi pak ve temiz bir karaktere sahiptir. Zembîlfiroş dünyevî zevklerden uzak durmaya çalışan bir zahid, Allah sevgisiyle bezenmiş bir derviş, helal rızık elde etmeye çalışan kendi halinde fakir bir kişidir.

Zembîlfiroş lawek feqire

Di sin'eta xwe da esire

Daima heq li bîre

Rast bi geresti sin'ete

Her iki hikâyede de ön palan çıkan şey erkeğin güzelliği ve kadının âşık olmasıdır. Bu durum benzer versiyonlarıyla şu şekilde anlatılmaktadır:

Zembîlfiroş lawek reval bû

Bi kulfet û ehli 'eyal bû

Husneka Yûsuf li bal bû

Heqq e rezzaqê qısmetê

Zembîlfiroş lawike rewal bû

Bi kilfet ehl û 'eyal bû

Husnekî Êsif li bal bû

Heq razîqê qısmetê

d. Aşk ve İhtiras

Aşk kelimesinin aslı Arapça olup “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı kökten gelen “aşeka” sarmaşık demektir.

Sarmaşık kuşattığı ağacın suyunu emdiği için onu soldurup zayıflatır hatta bazen kurutur. Aşk da aşırı sevgi olarak sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kesip sadece ona odaklanmasıyla onu sarartıp soldurur (İbn Manzûr, 1414, s. 10/251-252 “aşk” md. ; Uludağ, 1991, s. 11). Aşkın gözü kördür denilir. Çünkü âşık maşukunu mükemmel görür, kusurlarını fark etmez (Özbaş Anbarlı, 2019, s. 128). Kur’ân’da aşk kelimesi geçmez. Bunun yerine “hubb” Muhabbet ve “vudd” meveddet kelimeleri geçer. Kur’ân mü’mine Allah’ı her şeyden daha çok sevmesini emreder. Hadislerde ise Allah ve Resulü’nün her şeyden daha çok sevilmesi imanın esası olarak geçer. İnsanların özellikle inananların birbirlerini sevmeleri de imanın bir gereği olarak kabul edilir. İnsanların birbirlerine sevgi ve muhabbetleri fitridir. Ancak aşk farklı bir şeydir. Aşkta insanı öncelikle etkileyen fiziki güzellik ve cinsel cazibedir. Aşk duygusu erkeklere nazaran kadınlarda daha etkindir. Hikâyelerde de görüldüğü gibi aşk kahramanı kadınlardır. Kadınlar doğuştan içgüdüsel olarak kendilerinde bulunan bu özellik nedeniyle cazibe merkezidirler ve bununla evliliklerini devam ettirirler. Evrimsel psikoloji açısından bakıldığında, türün devam edebilmesi için kadının cazibesi gerekir (Tarhan, n.d.). Her iki hikâyede de âşık olan kadındır. Zembîlfiroş hikâyesinde de Zembîlfiroş’un güzelliği cazibe merkezi, ona âşık olan ise Gülhatûn’dur. Gülhatûn’un Zembîlfiroş’a âşık oluşu da birçok farklı ifadeyle dile getirilmektedir. Feqiyê Teyran şu şekilde ifade etmektedir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Rojekê selkan ku tîne</i>	Bir gün o sepetleri getirir
<i>Xatûnek jorda dibîne</i>	Bir hatun onu yukarıdan görür
<i>Bi dil û can dil hebîne</i>	Ona canı gönülden sevdalanır
<i>Ketiye benda muhebbetê</i>	Muhabbet beklentisine kapılır

(Sadîni and Feqiyê Teyran, 2009, s. 400).

Mûradxanê Bayezîdî şu şekilde dile getirir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Xatûn ji dûr ve dibînît</i>	Hatun onu uzaktan görür
<i>Heyran û bêhaş dimînît</i>	Ona şaşkınca hayran kalır
<i>Perdey li ber xwe dihelînît</i>	Aradaki perdeyi kaldırır
<i>Gazî diket Zembîlfiroş</i>	Zembîlfiroş’a seslenir

(Samur, 2022, s. 232).

Melayê Bateî de şu mısralarla ifade eder:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Her dema selka ku tîne</i>	Ne zaman ki sepetleri getirir
<i>Xatûnek jor da dibîne</i>	Bir hatun onu yukarıdan görür
<i>Bi dil û can dihebîne</i>	Canı gönülden onu sever
<i>Dil kete pêla mehbete</i>	Yüreğine sevgi koru (ateşi) düşer

(Samur, 2022, s. 216).

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Muhabbetê keç muhtela kir</i>	Sevgi kıza muhtela oldu
<i>Sir li cariyana aşkera kir</i>	Sırrını cariyelerine açtı
<i>Lawekî qelbim cuda kir</i>	Bir oğlan kalbimi ayırdı
<i>Min ji ‘eşqan xew nete</i>	Ben aşktan uyuyamıyorum

(Sadîni and Feqiyê Teyran, 2009, s. 401).

Halk dilindeki bir versiyonda da şu şekildedir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Gava ew zembila tîne</i>	Ne zamanki o sepetleri getirir
<i>Xatûn li bircê dibine</i>	Hatun onu burçlardan görür
<i>Bi eşqa dil dihebîne</i>	Gönülünden ona âşık olur
<i>Aqil diçe sewda namîne</i>	Aklı gider hisleri kalmaz

Gülhatûn Zembîlfiroş'u sepet alma bahanesiyle evine çağırdıktan sonra aralarında bir diyalog olur bunu her şair farklı şekillerde dile getirmiştir. Gülhatûn ona olan aşkını aşağıdaki dörtlüklerde olduğu gibi farklı cümlelerle dile getirmektedir.

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Kiç dibe, lawê biyanî</i>	Kız der ki ey yabancı oğlan
<i>Lew dibê m da tu bizanî</i>	Ben söyleyeyim de sen de bil
<i>Min ji buya dil tu anî</i>	Ben seni gönül için getirdim
<i>Da bibînîn heşmetê</i>	Ki yüceliğini(güzelliğini) göreyim

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Kiç dibe, lawê biyanî</i>	Kız der ki ey yabancı oğlan
<i>Lew dibê m da tu bizanî</i>	Ben söyleyeyim de sen de bil
<i>Min ji buya dil tu anî</i>	Ben seni gönül için getirdim
<i>Da bibînîn heşmetê</i>	Ki yüceliğini(güzelliğini) göreyim

Zembîlfiroş lawkê beyanî
Ez dibêjim tu pê dizanî
Min bo eşqa dil te anî
Lawiko ez evîndar im

Hikâyede Gülhatûn'un ilk bakışta Zembîlfiroş'a âşık olduğu görülmektedir. Buna yıldırım aşkı da denir. Romantik ilişkinin içtenlik ve kararlılık ögesinin olmayıp tutku ögesinin olduğu türdür. Aşkın bu türü hızlanan kalp atışı, hormon salgılarının artması gibi belirtiler gösterir. Birdenbire ortaya çıkar (Özbaş Anbarlı, 2019, s. 130). Hikâyede tek taraflı (Platonik) âşk vardır. Platonik âşk bir tarafın diğer taraftan arzuladığı karşılığı göremediği âşk türüdür. Hikâyede Gülhatûn Zembîlfiroş'a sevdalandığı halde ondan olumlu karşılık bulamamıştır. Hikâyede tek taraflı âşk vardır.

Züleyha'nın âşkı da böyledir. O da Hz. Yûsuf'a âşık olup onu elde etmeye çalışmıştır (Yûsuf12/23). Yûsuf kıssasında da Hz. Yûsuf'un yakışıklılığı yani güzelliği cazibe merkezidir. Ona âşık olan ise Züleyha'dır ve onun ta aşkı tek taraflıdır. Çünkü Hz. Yûsuf onun aşkına karşılık vermemiştir. Kur'ân'da Züleyha'nın Yûsuf'a âşık olduğu Mısır kadınlarının diliyle (تَرَاوُذَ قَتْنِيهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا) "O vezirin karısı genç kölesini çok istiyormuş. Aşkı yüreğini kaplamış." (Yûsuf 12/30) şeklinde ifade edilmektedir.

İki hikâyede de kadınlar şehvetlerinin esiri olmuşlardır. Aşkın ötesinde cinsel arzu ve ihtiraslar ön plana çıkmıştır. Öyle ki istediklerini elde edemeyince maşuklarına zarar vermeye başlamışlardır. Züleyha Hz. Yûsuf'tan olumlu cevap almayınca onu Mısır kadınlarının yanında zor durumda bırakmaya çalışmış ve eğer talebini reddederse onu

zindana atacağını söylemiştir. Hz. Yûsuf'un tavrı ise çok nettir. (قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ) “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir.” (Yûsuf12/33.) deyip zindanı seçmiştir. Şehvetinin ve ihtiraslarının kurbanı olan Züleyha ise âşık olduğu Hz. Yûsuf'u zindana mahkûm etmiştir.

Züleyha'nın Hz. Yûsuf'un peşini bırakmadığı gibi Gülhatûn da talebine olumsuz cevap verip kaçan Zembîlfiroş'un peşini bırakmamıştır. Abdest alma bahanesiyle su ibriğini alıp kaçmaya çalışan Zembîlfiroş'un kaçmaması için Gülhatûn onun ayağına bir ip bağlamıştır. O da su ibriğini alıp kaçma planı yapmış, kalenin burçlarına çıkıp bakmış etrafta askerler olduğunu görünce ayağındaki ipi çözüp ibriğe bağlamış ve kalenin burçlarından atlayıp kaçmıştır (Samur, 2022, s. 138–139). Görüldüğü gibi her iki hikâyede de her iki kadın da şehvetlerinin esiri olup ihtiraslarının peşinde koşmuşlardır.

Aslında cinsel arzular konusunda kadın erkek her iki cinsin de dürtüleri vardır. Ancak erkek olsun kadın olsun insanın iradesine sahip çıkıp bu dürtüleri bastırması mümkündür. İnsanın bu dürtülerle baş etmesi kişinin inancına, akliselim hareket edip iradesine sahip çıkmasına bağlıdır. Bazen bir işaret bazen de insanın içinden gelen bir ilham kişinin cinsel tutkularını bastırmasına yardımcı olur. Nitekim Yûsuf kıssasında Züleyha Hz. Yûsuf'tan murad almak için onu çağırdığında ikisinin durumu şu şekilde ifade edilmektedir:

“Bulunduğu evin kadını, ısrarla ondan yararlanmak istedi. Bütün kapıları kapadı. “Haydi, gel” dedi. Yûsuf: “Allah’a sığınırım. O benim Rabbimdir. Bana iyi bir makam verdi. Çünkü yanlış yapanlar umduklarına kavuşamazlar” dedi. Kadın onu gerçekten istiyordu. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi Yûsuf da onu isterdi. Hep böyle olur. Bu (ilham), kötülüğü ve çirkinliği ondan uzaklaştırmamız içindir. Çünkü o, yürekteki bağlılığı olan kullarımızdandır” (Yûsuf12/23-24.).

Ayetten anlaşıldığı gibi kadının arzuladığı şeyi aslında Rabbinin burhanını görmeseydi Yûsuf da arzulamıştır. Çünkü o da her insan gibi nefis sahibidir. Kur’ân nefis için (إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ) “hiç şüphesiz nefis kötülüğü emreder” (Yûsuf 12/53) buyurmaktadır.

Aynı şekilde Gülhatûn'un arzuladığı şeyi nefis sahibi Zembîlfiroş da arzulamıştır. Ancak onu engelleyen Allah korkusu ve ailesine olan sadakatidir. Aşkın gözü o kadar kararmış ki âşık olduğuna eziyet edecek onu zindana atacak dereceye ulaşmıştır. Gülhatûn da Zembîlfiroş'tan istediği karşılığı bulamayınca onu şu mısradan dile getirildiği gibi zindanla tehdit etmiştir:

Kürtçesi	Türkçesi
Xatûn divêt ez we nakem	Hatun der ki benim dediğimi yapmazsan
Te li zindan û hepsa kem	Seni zindanlara ve hapislere atarım
Jin û bîçûkan fena kem	Eşini ve çocuklarına fena yaparım
Yan dê cem bi şev û roj	Ya da gece gündüz benimle olursun
(Samur, 2022, s. 235)	

e. İhanet

Zembîlfiroş hikâyesinde kara sevdaya tutulan Mir'in karısı Gülhatûn hiçbir ahlâkî kural tanımadan kocasına ihanet etmiştir. Masum bir insana tuzak kurarak sepet

alma bahanesiyle köşke çağırıp onu elde etmeye çalışmıştır. Yabancı bir erkeği evine alıp Mir'in döşegine oturtup onunla cinsel münasebette bulunmak istermiştir.

Mısır Azizi'nin karısı da Gülhatûn gibi kocasına ihanet etmiştir. O da evli bir kadın olduğu halde Hz. Yûsuf'a âşık olmuş ve ona tuzak kurup onu baştan çıkartmaya çalışmış ve dolayısıyla o da kocasına ihanet etmiştir. Hz. Yûsuf ise kendisine kurulan tuzaktan kurtulmak için kaçmıştır. Ayrıca o, Hz. Yûsuf'u ayartmaya çalıştığı halde yalan söyleyerek onun kendisine saldırdığını iddia etmiştir (Yûsuf12/23-26).

Bu tavırlar evli kadınların kocalarına olan ihanetidir. Aslında İslami literatürde ihanet, inancın ve itimadın aksine hareket etmektir. Nitekim Kur'ân'da Nuh'un ve Lût'un eşleri için de kocalarına ihanet ettikleri ifade edilir (Tahrim 66/10). Ancak onların ihanetleri kocalarını başkalarıyla aldatmaları şeklinde değildir, sadece inanç açısından hakikati kabul etmemeleri, peygamber olan kocalarının Risaletlerini inkâr etmeleri ve onlara muhalif olanlarla beraber hareket etmeleridir (Taberî, 2004, s. 28/181; ez-Zeccâc, 1426, s. 5/152; Zemahşerî, 2006, s. 4/433; Râzî, 2012, s. 15/362; İbn Kessîr, 2012, s. 4/339). Ancak burada inanç açısından bir muhalefet söz konusu değildir. Onların ihaneti iffetli davranmamaları kocalarını başka erkeklerle aldatmalarıdır. Yani kendi ırzlarını korumamaları ve namuslarına leke sürmeleridir. Dolayısıyla kocalarının da namusuna hâlel getirmiştir.

f. İffet

İffet kelimesi sözlükte “haramdan uzak durmak, helâl ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmak” anlamında kullanılmaktadır. Felsefi mahiyetteki ahlak kitaplarında ve bunların etkisindeki diğer eserlerde insanın şehvi arzu ve istekler karşısındaki erdemli duruşunu ifade etmektedir. Bu kaynaklarda iffet “yeme içme ve cinsî arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem” şeklinde tanımlanmakta olup İffetli kişilere aff denilmektedir (İbn Manzûr, 1414, s. 9/253; Cürçânî, 1403, s. 151; Çağrı, 2000, s. 506). Kur'ân'da iffet kelimesi geçmemekte ancak aynı kökten isim ve fiil olarak dört yerde geçmektedir. Bunlardan biri Bakara suresi 273. Ayette *يَخْسِئُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْيَاءٌ مِنَ التَّعَفُّفِ* “Durumları hakkında bilgisi olmayanlar iffetli davranışları sebebiyle onları zengin zanneder” şeklinde geçmektedir. Biri Nûr suresi 33. Ayette *وَلَيْسَتُغْفِىَ الْذِّينَ لَا يَجِدُونَ بَكَ حَتَّىٰ يَغْنَيْهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ* “Evlenme imkânı bulamayanlar ise Allah lutfu ile kendilerini yeterli imkânı kavuşturuncaya kadar iffetlerini korusunlar” 60. Ayette de *وَأَنْ يَسْتَغْفِرَ خَيْرٌ لَهُنَّ* “İffetli davranmaları, kendileri için hayırlı olmalıdır.” şeklinde geçmektedir. Başka biri Nisa suresinde *وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ* “zengin olan da kendisini korusun” şeklindedir. Bakara ve Nisa surelerinde mal mülk, yeme içme konularında ölçülü ve kanaatkâr olmayı, Nûr suresindeki iki ayette ise cinsel istekler hususunda ölçülü ve edepli davranmayı ifade etmektedir.

Kıyasladığımız her iki hikâyede de ön plana çıkan önemli tema Nûr suresinde işaret edilen cinsel istekler hususunda ölçülü ve edepli davranma, ırzlarını koruma söz konusudur. İki hikâyede de erkeklerin iffetlerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Hz. Yûsuf kıssasında üç gömlek simgesi vardır. Bunlardan biri Züleyha'nın onu kovalarken arkadan yırttığı Hz. Yûsuf'un iffetini temsil eden gömleğidir. Diğer iki gömlek de biri kardeşlerinin yalancı kana buladıkları gömleği diğeri ise babasının gözlerini açan

gömleğidir. Hz. Yûsuf kıssası iffet temasının en güzel anlatıldığı kıssadır. Hz. Yûsuf kendisine kurulan tuzağa rağmen iffetini korumuştur (Yûsuf12/25). O, Züleyha'nın tuzağına düşmüş ancak tuzağın farkına varınca hızla bulunduğu yerden kaçmaya çalışmıştır. Zembîlfiroş da Gülhatûn'un tuzağına düşmüştür. Gülhatûn onu sepet alma bahanesiyle saraya çağırarak Zembîlfiroş saraya girince Gülhatûn onunla yalnız kalmaya çalışmış ve kendisini baştan çıkarmayı planlamıştı. Zembîlfiroş iffetini korumaya çalışan bir figürdür. Zembîlfiroş kendi çoluk çocuğunun rızkını temin etmeye çalışan başkasında gözü olmayan, Allah'tan korkan ve kendi ırzını ve namusunu korumaya çalışan biridir. Kendisine yapılan ahlaksız teklif karşısında Zembîlfiroş'un tepkisi aynen Hz. Yûsuf gibi bulunduğu yerden kaçmaya çalışmak olmuştur.

g. Sadakat

Sadakat karı kocanın birbirlerine sadık olup ihanet etmemeleridir. Her iki hikâyede de erkek karakterinin sadakat gösterdiği görülmektedir. Kıssada Hz. Yûsuf evinde kaldığı azize gıyabında ihanet etmediği, ona sadakat gösterdiği ve Azizin karısının kendisine kurduğu tuzağa düşmemek için kaçtığı görülmektedir. Hz. Yûsuf evinde kaldığı ekmeğini yediği Mısır azizine sadık kalmış ve onun namusuna hâlel getirmemiştir (Yûsuf12/25). Azizin karısı Yûsuf'u çağırdığında o (إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ) “O benim efendimdir, bana güzel davrandı” diyerek efendisine ihanet etmeyeceğini söylemektedir. Kadın kapıları sıkıca kapatıp onu baştan çıkartmaya çalışınca Yûsuf kendisine kurulan tuzağın farkına vararak kaçmış ve kapının önünde Azizle karşılaşmışlardı. Yûsuf kaçarken arkasından kadın da onu yakalamaya çalışmış Kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan çekip yırtmıştı. Zembîlfiroş da aynı şekilde kendisine teklif edilen gayrı meşru münasebetten uzaklaşmak hem kendi ailesine hem de Gülhatûn'un kocasına ihanet etmeyerek olay yerinden kaçmıştır. Onun sadakati şu dörtlükte ifade edilmiştir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Şuxlê wî selk û tebeq bû</i>	Onun işi sepet ve tabaktı
<i>Daima ew rast û heq bû</i>	O sürekli dürüst ve haktı
<i>Qîmetê selkan wewq bû</i>	Sepetlerin kıymeti paraydı
<i>Her bi destê meşxeletê</i>	O hep onlarla meşguliyette idi
(Sadîni and Feqiyê Teyran, 2009, s. 400)	

Başka bir dörtlükte de Zembîlfiroş Gülhatûn'un evli olduğunu hatırlatmakta ve onun Mir'e mübarek olduğunu onda gözü olmadığını şu şekilde dile getirmektedir:

Law dibê zulfet herîr e
Ma pîruz be ew li mîr e
Çi heddê lawê feqîr e
Dest bidet vê muhebbetê (Sadîni and Feqiyê Teyran, 2009, s. 405).

Zembîlfiroş, güzelliğine ve mal mülk teklifine rağmen Gülhatûn'un teklifini kabul etmemiş ve doğru yoldan sapmamıştır. Ailesine karşı dürüst ve sadakatle hareket etmiş, evli bir kadın olan Gülhatûn'a meyletmemiş, kadının kocasına saygı göstermiş ve namusuna göz dikmemiştir. Başkasının namusuna göz dikip harama bulaşacağına kaleden atlayarak ölümü tercih etmiştir.

h. Allah Korkusu ve Tevbe

Hız. Yûsuf da Zembîlfiroş da gûnahtan uzak durmaya çalışmaktadır. Hız. Yûsuf kadının teklifine razı olmamış ve gûnah işlemekten kaçınmıştır. Zindana girmeyi zina etmeye tercih etmiştir. Azizin karısı Yûsuf'u (a.s) çağırıldığında vermiş olduğu cevap şu şekildedir.

“Evinde bulunduğu kadın, (cinsel olarak) ondan yararlanmak istemiş, kapıları kilitlemiş ve “Haydi gel!” demişti. O da “Allah’a sığınırım! Şüphesiz ki o (eşiniz) benim efendimdir; bana güzel davrandı.” demişti. Gerçek şu ki zalimler başarılı olmaz!” (Yûsuf 12/23).

Gûlhatûn da Zembîlfiroşu şu şekilde çağırılmaktadır:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Xatûn dibê çare tu nîne</i>	Hatun der ki başka çare yoktur
<i>Şerm meke were nivîn e</i>	Utanma yatağa gel
<i>Min bi te daye evîn e</i>	Ben sana sevdalanmışım
<i>Da bibînîm j'te lezetê</i>	Ki senden lezzet göreyim
(Sadînî and Feqiyê Teyran, 2009, s. 403).	

Zembîlfiroş ise hemen tüm diyaloglarında Allah'tan korktuğunu dile getirmektedir. Sürekli tevbekar olduğunu ve tevbesini bozamayacağını ifade etmektedir. Zembîlfiroşun ona cevabı da şu şekildedir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Law dibê tirsîm j'Cebarî</i>	Oğlan der ki ben Cebbar (Allah)'tan korkarım
<i>Du 'heram bêne diyarî</i>	İki haram hediye edilse
<i>Agirek wê l' me bibarî</i>	Üzerimize bir ateş yağar
<i>Ez û tu bikin tewbetê</i>	Gel ben ve sen tevbe edelim
(Sadînî and Feqiyê Teyran, 2009, s. 404).	

Hız. Yûsuf da Zembîlfiroş da çağırıldıkları gayrı meşru ilişkiye aynı tepkiyi vermektedir. Hız. Yûsuf (قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ) *“Haşa ben Allah'a sığınırım”* diyerek Allah'tan korktuğunu dile getirirken, Zembîlfiroş, bir yerde Le le le le le Xatune/Çaven te mina zeytune/Ditirsîm ji agire etune/Ya Hatun ez tobedarîm/Tobedare Xalîqe cebbar îm/J'ser toba xwe ez nayem xware, başka bir yerde de Xatûna gerdên bi morî/Qet nabe bi kotek û zorî/Tirsa min ji wî Rebbê jorî/Xatûnê ez tobedarîm. Başka bir yerde de Law dibê tirsîm ji Cebarî/ Du heram bêne diyarî/ Agirek wê li me bibarî/ Ez û te bikin tewbetê şeklinde Cebbar olan yaratıcıdan korktuğunu ifade etmektedir. Zembîlfiroş Hız. Yûsuf gibi Allah'tan korkup ona sığınmaktadır. Hız. Yûsuf kendisine yapılan teklife (مَعَاذَ اللَّهِ) *“Allah'a sığınırım”* derken Zembîlfiroş da *“Tirsa min ji wî Rebbê jorî”* diyerek karşılık vermektedir. Zembîlfiroş da aynen Hız. Yûsuf gibi tevbe etmekte ve tevbesini hatırında tutup onu bozmamaktadır.

Ayrıca Mısır kadınları ve Mısır azizinin karısı Hız. Yûsuf'a kurdukları tuzağı kabul etmiş ve suçlarını itiraf etmişlerdir. Yûsuf'un kardeşleri de suçlarını itiraf etmiş ve yaptıkları hatadan dolayı Allah'tan af dileyip tevbe etmişlerdir (Yûsuf12/51).

i. Sabır ve Teslimiyet

Zembîlfiroş hikâyesinin temel motiflerinden biri sabır ve teslimiyettir. O kendisine kurulan tuzağa karşı mukavemet göstermiş sabır ve teslimiyetle rabbine sığınmıştır. Hz. Yûsuf kıssasının da temel temalarından biri kendisine yapılan haksızlıklara ve zindan hayatına karşı sabır göstermesidir. Babası Yakub (a.s.) kendisi kaybolunca kardeşlerinin söylediklerine inanmamış ve yaşadıkları karşısında “bana düşen güzel bir sabırdır” diyerek sabretmiştir. Daha sonra Bünyamin’in hırsızlık suçuyla Mısır azizi tarafından alıkonulmasına karşı da sabır ve teslimiyet göstermiştir.

j. Dua

Zembîlfiroş xatûn elinden kurtulmanın zor olduğunu anlayınca Allah’tan yardım dilemektedir. Onun bu zor durumdan kurtulmak için Allah’a yalvarması şu mısra da dile getirilmektedir:

Kürtçesi	Türkçesi
<i>Zembîlfiroş ma bêhîvî</i>	Zembîlfiroş hayal kırıklığına uğradı
<i>Deste xwe serevîraz kirî</i>	Ellerini yukarıya açtı
<i>Dua ji Rebbê xwe xwestî</i>	Rabbinden dua istedi
<i>Xelas ke min bi dilekê xwoş</i>	Beni hoş bir kalple kurtar
<i>Dema ku dil ker kirî</i>	Kalbi yarıldığı an
<i>Dil şewitî ew pirr girî</i>	Yüreği yandı ve çok ağladı
<i>Rû da û evraz fikiri</i>	Yüzünü yukarı çevirip düşündü
<i>Bang kire Şahê Qudretê</i>	Kudret sahibi Şah’a (Allah’a) seslendi
<i>Bang kire Padişahê Mubin</i>	Mubin Padişah (Allah)’a seslendi
<i>Go: Ya delile’l-haîrîn</i>	Dedi ey şaşkınların delili
<i>Tu şad dikî qelbê ‘hezin</i>	Sen hüzünlenmiş kalbi şad edersin
<i>Xilas dikî ji zehmetê</i>	Zahmetten sen kurtarırsın
<i>Ya Xaliqê re’hmet kesîr</i>	Ey acıması çok olan yaratıcı
<i>Ya ‘alimê b’qelb û zemir</i>	Ey kalbleri ve yürekleri bilen
<i>‘Hemî sirran tuy pê xebîr</i>	Tüm sırlardan sen haberdarsın
<i>Fetta’hê babê şefqetê</i>	Şefkat kapısının Fettahısın
<i>Fettah tu yi miftah bi dest</i>	Fettah sensin anahtar sendedir
<i>Tu xaliqê herçi ku hest</i>	Sen dilediğini yaratansın
<i>Yek car bi te min pişt dibest</i>	Bir daha bana arka çıkmıştın
<i>Da min nedî hilaketê</i>	Beni helake götürmemek için
(Samur, 2022, s. 235).	

Feqiyê Teyran, Zembîlfiroş’un yukarıdaki dua içeren mısralarının devamında onun Nûh, İbrahim, Musa ve Yunus gibi Peygamberleri karşılaştığı sıkıntıdan nasıl kurtardıysa kendisini de içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtarması için Allah’a yalvardığına yer vermektedir (Sadînî and Feqiyê Teyran, 2009, s. 407–409; Samur, 2022, s. 209–211). Zembîlfiroş sadece sözlü dua etmekle kalmamış bu ahlaksız teklif karşısında düşüp ölmek pahasına kalenin burçlarından atlayarak olay yerinden kaçmıştır.

Zembîlfiroş ne kadar mukavemet göstermeye çalışmışsa da bir türlü Gülhatûn’un elinden kurtulamamıştır. Önce Gülhatûn’un tuzağından kaçmak için

kaleden atlarken Allah'tan yardım istemiş, Allah da Cebrail'i onun imdadına göndermiş ve sapasağlam yere inmişti. Ancak Gülhatûn yine de onun peşini bırakmamıştır. O da ondan kurtuluşun olmadığını düşünerek en sonunda Allah'tan canını alması için yalvarmış, Allah da onun duasını kabul etmiş ve trajik bir şekilde vefat etmiştir.

Hz. Yûsuf'un da Kur'ân'da kıssası anlatılan her peygamber gibi zor durumda kalınca Allah'a yalvarıp yakardığı görülmektedir. Hz. Yûsuf günah işlemekten Allah'a sığınmış ve bu zor durumdan kurtulmak için Rabbine:

"Yûsuf dedi ki: "Rabbim! Bu kadınların isteklerine uymaktansa hapsi tercih ederim. Onların oyununu benden savmazsan onlara karşı çocukça davranır ve cahillik edenlerden olurum" (Yûsuf12/33.) şeklinde yalvarmıştır. Rabbi onun duasına cevap vermiş ve onu kadınların tuzağından kurtarmıştır.

"Rabbi duasını kabul etti de onu kadınların oyununa getirmedir. Çünkü O, dinler ve bilir" (Yûsuf12/34.).

Hz. Yûsuf (a.s.) da kendisine yapılan bu ahlaksız teklif karşısında sadece dua etmekle kalmamış olay yerinden uzaklaşmak için hürriyetini elinden alacak olan zindan hayatını tercih etmiştir.

SONUÇ

Zembîlfiroş destanı Kürt halk efsaneleri içinde en güzel hikâyelerden biri ve en dikkat çekici olanıdır. Ondan çıkarılacak çok ders ve ibret vardır. Birçok yönden Yûsuf kıssasına benzemektedir. Zembîlfiroş ister gerçekten yaşanmış bir hikâye olsun ister bir kurgu olsun sözlü edebiyattaki anlatımında da şiir olarak yazılmasında da Hz. Yûsuf kıssasından ilham alınarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Yûsuf kıssasının başkahramanı Hz. Yûsuf ile Zembîlfiroş hikâyesinin kahramanı Zembîlfiroş arasında bazı farklılıklarla beraber birçok benzerlik de bulunmaktadır. Yûsuf kıssasında da Zembîlfiroş hikâyesinde de olayların erkek kahramanları önemli ailelerdendir. İkisi de hanedanlarının önemli birer ferdidirler. Hz. Yûsuf bir peygamber olup yine bir peygamber olan Hz. Yakub'un oğludur. Onun ataları İshak ve İbrahim'dir. Yani o, nübüvvet hanedanındandır. Zembîlfiroş da bir Mir'in oğludur ve babasının yerine geçecek bir Mir adayı yani şehzadedir. İkisinin birbirlerinden farkları vardır. Zembîlfiroş dünyevi bir makama geleceken onu elinin tersiyle terk etmektedir. Hz. Yûsuf ise dini bir lider yani peygamber ve aynı zamanda bir hükümdar olmuştur. Yûsuf kıssasında Hz. Yûsuf evli değilken Zembîlfiroş ise evli barklı çoluk çocuğu olan bir kişidir. Yûsuf kıssasında da Zembîlfiroş hikâyesinde de erkek kahramanlar sadakatleriyle, iffetleriyle ve Allah'a olan bağlılıklarıyla ön plana çıkmaktadırlar.

Yûsuf Kıssasının Züleyha karakteri ile Zembîlfiroş hikâyesindeki Gülhatûn karakteri de birbirine çok benzemektedir. Biri Mısır azizinin diğeri ise Kürt Mirlerinden Meyafarqin (Silvan) Miri'nin karısıdır. Her iki hikâyede de kadınlar evli oldukları halde gönüllerini başka erkeklere kaptırmışlardır. İkisinde de yasak aşk vardır.

Yûsuf, kendisine yapılan teklife olumsuz yanıt verip kaçmıştır. Zembîlfiroş da aynı şekilde Gülhatûn'un teklifine olumsuz cevap verip ondan kaçmıştır. Hz. Yûsuf

kıssasında kadın onu elde edemeyince onu kocasına şikâyet edip Yûsuf'a bir de iftira etmiş ve onu zindana mahkûm etmiştir. Zembîlfiroş'ta da kadın karşılık bulamayınca onu önce hapsedmiştir. Zembîlfiroş hapsedildiği yerden kaçınca da Gülhatûn onun peşini bırakmamıştır. Her iki hikâyede de erkek tarafı mağdur edilmiş ve çok acı çekmişlerdir. Yûsuf kıssasında Hz. Yûsuf açısından hikâye mutlu sonla bitmiştir. Fakat maalesef Zembîlfiroş hikâyesinde böyle bir durum söz konusu değildir. Hikâye hazin bir şekilde son bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alan, R., 1997. Yûsif, Buda û Zembîlfiroş. War 145–156.
- Aydın, M., 2024. Bizim Topraklarda Bir Yûsuf Hikayesi Zembîlfiroş. Dava Adamı yayınları, İstanbul.
- Barnas, R., 2013. Sîlvân/Silvân -Farqîn. Nûbihar, İstanbul.
- Çağrı, M., 2000. İffet. DîA.
- Çiftçi, N., 2023. Kur'ân Kıssalarında Tema ve Anlatım Üslubu. Fecr Yayınları, Ankara.
- Cürçânî, A. b. M. b. A., 1403. et-Ta'rifât. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- ez-Zeccâc, E.İ.İ. b. es-Serriyyî, 1426. Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhi. Dâru'l-Hadîs, Kahire.
- Hîzanî, S., Gevêrî, A., 2013. Yûsuf û Zuleyxa. Nûbihar, İstanbul.
- İbn Kesîr, E.-F.İ. b. 'Ömer, 2012. Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm. Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût.
- İbn Manzûr, M. b. M., 1414. Lisânu'l-Arab, Dâru's-Sadr, Beyrût.
- Kızıl, H., 2021. Zembîlfiroş İle Budda'nın Karşılaştırması Zembîlfiroş ile Budda'nın Karşılaştırması (Zembîlfiroş Anlatısı İle Budda Hakkında Anlatılan Bir Mitos'ta Benzerlikler), in: Bozan, O., Saylık, M., Kazan, B. (Eds.), Sultanlar Şehri Silvan Eğitim- Kültür - Medeniyet. Sonçağ Yayınları, Ankara, pp. 249–265.
- Özbaş Anbarlı, Z., 2019. Kişilerarası İlişkiler, in: Ünlü, S. (Ed.), Sosyal Psikoloji I. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, pp. 115–136.
- Râzî, F.M. b. Ö., 2012. Mefâtihu'l-gayb (Tefsîru'l-kebir). Daru'l-Hadis, Kahire.
- Sadîni, M.X., Feqiyê Teyran, 2009. Feqiyê Teyran: jiyan berhem û helbestên wî, Çapa 3. a berfireh. ed, Weşanên Nûbihar Rêza Kurdî. Nûbihar, Vezneciler, İstanbul.
- Samur, A., 2022. Zembîlfiroş û Gülxatûn. Nûbihar, İstanbul.
- Selîmiyê Hîzanî, Amadekâr: Gevêrî, A., 2013. Yûsuf û Zuleyxa, Çapa yekê. ed, Rêza Kurdî. Nûbihar, Vezneciler, İstanbul.
- Taberî, E.C.M. b. C., 2004. Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân. el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire.
- Tarhan, N., n.d. Aşkta Kadın Erkek Farkı [WWW Document]. Nevzat Tarhan. URL <https://nevzattarhan.com.tr/askta-kadin-erkek-farki.html> (accessed 12.12.24).
- Uludağ, S., 1991. Aşk. DîA.
- Yavuz, M.H., 2013. Diyarbakır efsaneleri, 5. baskı. ed. Eğiten Kitap, Ankara.
- Zemahşerî, M. b. Ö., 2006. el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl ve uyûnî'l-ekâvîl fî vucuhi't-te'vîl. Dâru'l-Kütübî'l-'Arabî, Beyrut.
- Zivingî, N., 2012. Analîz û Lêkolînek Li Ser Hikayeta Zembîlfiroş. Banga Heq, İstanbul.

BERAWIRDKIRINA MOTÎFÊN DI ÇÎROKA ZEMBÎLFİROŞ DE BI ÇÎROKA ÎSIV RE

Puxte

Zembîlfiroş straneke gelêrî ye ku di çanda gelêrî ya kurdî de cihê xwe digire û mijara stranê wek çîroken Mem û Zîn û Xecê Siyabent de evînî û xemgînî ye. Çîrok çîrokeke gelêrî ye ku bi qasî hezar sal berê li navçeya Diyarbekir-Sîlvanê ya îroyîn pêk hatiye. Zembîlfiroş bi sedsalan tenê di bîranînên dengbej û derwêşên ku xudanê deng û gotinê ne de hatiye parastin û klasîkeke edebiyata kurdî ye ku hem wekî vegotineke devkî û hem jî bi şeweya dengbêjiyê di nav gel de bi devkî hatiye gotin. Çîroka Zembîlfiroş, çîrokeke gelêrî, efsaneyekê kurdî ye ku tê de dersên tije jîr û şîret hene. Zembîlfiroş ku di destpêkê de tenê bi devkî dihate şandin, piştê ji aliyê zêdetir ji kesan ve bi qasî de bi vegotinê cuda ve hatiye nivîsandin. Ji vana ya herî girîng versiyonên Feqîyê Teyran û Muradxanê Bazîdî ne. Zembîlfiroş bi kurdî tê maneya “selikfiroş”. Li çîrokê de bedewî, evîn, eşq, sebir û wefadarî mijarên sereke ne. Zembîlfiroş di çîrokê de weke xortekî delal hatiye vegotin. Di çîrokê de bedewî û xemla wî bala Gülhatunê dikişîne, Gülhatun bi hinceta kirîna selikekê wî gazî qesrê dike û dema bi wî re tenê dimîne evîna xwe jê re eşkere dike. Zembîlfiroş, bersiva wê ya neyînî dide lewra ew xortekî dilpak û dilsozê malbata xwe ye, Ev helwest bû sedem ku Gulhatun bi wî re şerekî diwar bike. Yek ji mijarên dişîbin çîroka Zembîlfiroş, Çîroka Hz. Yûsuf e bi gotina Quranê ji çîrokan herî xweş e (Yusuf 12/3). Hesûdiya birayên wî ya li hember Hz. Yûsuf bû sedem ku ew bê avêtin bîrekê û wek kole hate firotin. Hz. Yusuf pêxemberek e ku bi bedewiya xwe balê dikişîne. Bedewiya wî bû sedem ku piştî Mirê Misrê ku ew wek kole kirî, ew kete dilê jina wî Zuleyha ye. Hz. Yusuf ji aliyê Zuleyha ye ku nikarîbû wî bi dest bixe, hat îftira kirin û ew avêtin zîndanê. Piştî ku bi salan di girtîgehê de ma, bêgunehiya wî hat îspatkirin û ji girtîgehê derket û bû rêveberê payebilind ê berpirsê darayî li Misrê. Di vê xebatê de motîfên di çîroka Zembîlfiroş de cih digirin û bi çîroka Hz. Yûsuf re tê berawirdkirin. Motîfên di çîrokê de bi mijarên bingeîn ên Çîroka Hz. Yûsuf re hin dişîbin hev. Ev bi hemanên wek bedewî, evîn, eşq, wefadarî û tîrsa Xwedê derdikevin holê.

Peyvên Sereke: *Quran, Efsane, Zembîlfiroş, Motîf, Çîrok, Hz. Yûsuf.*

COMPARISON OF MOTIFS IN THE LEGEND OF ZEMBILFROSH WITH THE STORY OF JOSEPH

Abstract

Zembîlfiroş is a sad love story like Mem û Zîn, Xecê û Siyabent, which takes place in Kurdish folk culture and is the subject of folk songs/stanzas. The story is a folk narrative that dates back approximately a thousand years and takes place in today's Diyarbakır-Silvan district. Zembîlfiroş is a classic of Kurdish Literature that has been preserved for centuries only in the memories of dengbêjs and dervishes, who are masters of sound and words, and has been told from word to mouth among the public, both as a verbal expression and in the style of an ode. The story of Zembîlfiroş, a folk narrative, is a Kurdish legend that contains wise and advisable lessons. Zembîlfiroş, which was previously transmitted only orally, was later written in ode style by more than one person with different expressions. The most prominent of these are the versions written by Feqîyê Teyran and Muradxanê Bazîdî. Zembîlfiroş means "basket seller" in Kurdish. Themes such as beauty, love, chastity, patience and loyalty are discussed in the story. Zembîlfiroş is depicted as a handsome young man in the story. In the story, her beauty and attractiveness attract Gülhatun's attention, she invites him to the palace under the pretext of buying a bedspread, and when he is alone with her, he declares his love for her. Zembîlfiroş, a chaste young man loyal to his family, responds negatively to his offer. This attitude caused Gülhatun to have a tough fight with him. Containing themes similar to the Zembîlfiroş story, Hz. The story of Yûsuf is, in the words of the Quran, the most beautiful of all stories (Yûsuf 12/3). His brothers' jealousy of Joseph caused him to be thrown into a well and sold as a slave. Hz. Yûsuf is a prophet who attracts attention with his beauty. Her beauty caused Zuleyha, the wife of the Egyptian saint who bought her as a slave, to fall in love with her. The Prophet who behaved chastely and responded negatively to temptations. Yûsuf was slandered by Zûleyha, who could not obtain him, and was thrown into prison. After being imprisoned for years, his innocence was proven and he was released from prison and became a senior manager in charge of finance in Egypt. In this study, the motifs in the Zembîlfiroş story are Hz. It is compared to the story of Joseph. The motifs in the story are Hz. It bears some similarities to the basic themes in the Story of Joseph. These emerge with elements such as beauty, love, chastity, loyalty, and fear of God.

Keywords: *Quran, Legend, Zembîlfiroş, Motif, Story, Hz. Yûsuf.*